

ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS

ARCHAEOLOGICAL
FIELD WORKS
IN ESTONIA

1999

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseinspeksioon
Tallinn 2000

© 2000 Muinsuskaitseinspeksioon
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
Board of Antiquities
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia

Esikaas: rihmajagaja Harjumaalt Harmi kalmest
Cover: strap-divider from Harmi grave in Harjumaa

Tagakaas: kaelavõru fragment Harjumaalt Harmi kalmest
Back cover: fragment of neck-ring from Harmi grave in Harjumaa

Toimetuskolleegium:

Ants Kraut
Valter Lang
Anneli Randla
Jaan Tamm
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Heiki Valk

Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
e-mail: info@muinas.ee

Kujundus ja makett:

Jaana Kool

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
SUNDEKSEMPLAR

ISSN 1406-3972

Trükitud AS Pakett trükikojas
Laki 17, Tallinn

1999. AASTA ARHEOLOOGILISTE VÄLITÖÖDE TULEMUSI

Ülle TAMLA

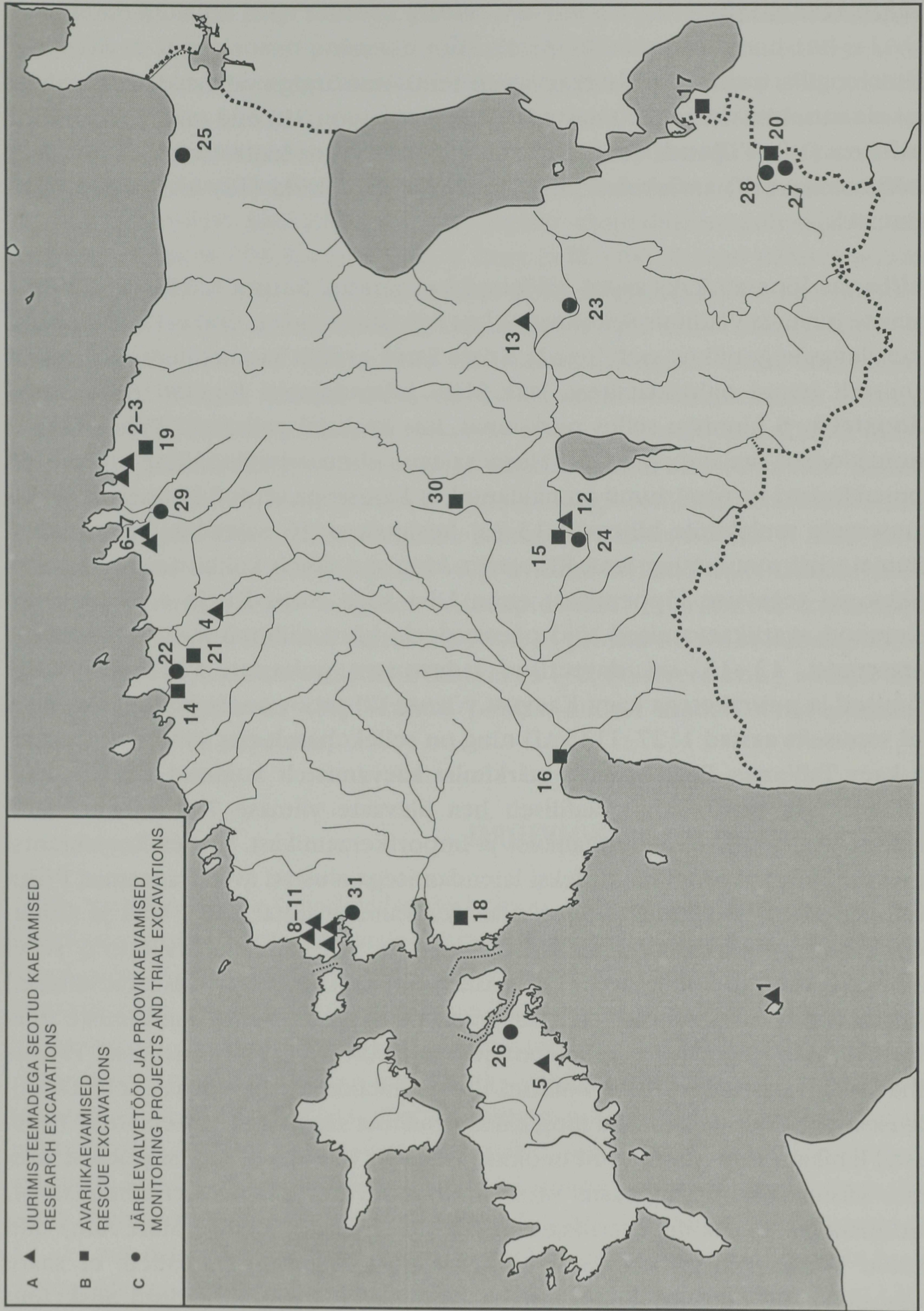
*Ajaloo Instituut, Rüütli 6, 10130 Tallinn, Eesti
ulle.tamla@email.ee*

1999. aastal andis Muinsuskaitseinspeksioon ja Tallinna Muinsuskaitseamet 64 luba uurimisteedadega seotud arheoloogilisteks kaevamisteks (joon. : A), avarii-kaevamisteks (joon. 1: B), järelevalvetöödeks (joon. : C) ning allveearheoloogilisteks vrakikaardistusteks. Eestimaa erinevatesse piirkondadesse tehtud maastikuinspeksioonidel selgitati välja 109 uut muistist ja kontrolliti leiuteateid.

UURIMISTEEMADEGA SEOTUD ARHEOLOOGILISED KAEVAMISED

Uurimisteedadega seotud arheoloogilisi kaevamisi oli ühtekokku 16 kohas (joon. : A). **Ruhnus** (nr. 1) avati kaks kaevandit kiviaja asulakohtades ning tehti prooviauke saare varase asustuse väljaselgitamiseks. Käesolevas kogumikus tutvustavad Ruhnu ekspeditsiooni töötulemusi ning hüpoteesi saare esmaasustuse päritolu kohta kaevamiste juhataja Aivar Kriiska ja assistent Ulla Saluäär. Lääne-Virumaal **Uuskülas** (2; Kadrina khk.) lõpetati nooremal eelrooma rauaajal rajatud kahetarandilise kivikalme kaevamine ja rekonstrueerimine. Ülevaate kolmel aastal toimunud välitöödest koos esemelise ning antropoloogilise leiumaterjali analüüsiga leiab lugeja ekspeditsioonijuhataja Valter Langi ja antropoloog Jonathan Kalmani artiklist. **Palmses** (3; Kadrina khk., V. Lang) lõpetati kaevamised kangurkalmel, mille keskosas esines ringitaoline konstruktsioon. Kalmesse oli maetud peamiselt põletamata, põletatud luid esines õige vähe. J. Kalmani määrangu järgi oli kalmesse maetud 5–7 aasta vanuse lapse pea; osteoloog Liina Maldre arvates võib luude hulgas eristada veel lapse küünar- ja reieluu tükikest ja ühte sõrme- või varbalüli. Suurem osa luudest kuulus loomadele: esindatud olid vähemalt kahe veise ja ühe või kahe kitse e. lamba luud. Kalmealuse maapinna tules puhastamise riitusest andsid tunnistust nii väikesed söetükikesed kui ka põletatud loomaluukillud tumeda kalmekihi ja heleda aluspõhja kruusa piiril. Leidudena saadi erineva pinnatöötlusega (riibitud, tasandatud ja tekstiilivajutusega) keraamikakilde, mis pärinevad vähemalt neljast nõust ning kuuluvad eelrooma rauaajale. Harjumaal **Kata Heinassoos** (4; Kose khk.) uuriti vastavastatud muistse sootee jäänuseid. Eesti muinasaegsetest palkteedest seni vanima, radioaktiivse süsiniku meetodil 3.–4. sajandiga dateeritud tee ehitusviisist saab detailsemat informatsiooni kaevamiste

juhataja Ain Lavi ülevaateartiklist. Saaremaal jätkusid tööd **Tõnija** (5; Valjala khk.) tarandkalmel. Seekord uuriti muistise idapoolset ja arvatavalt vanemat, mitme hilisema sissekaevega lõhutud osa. Proovikaevand tehti tarandkalme ja Tõnija-Roosa tee vahelisele alale, kus puhastati välja kivistruktuurid. Kaevamiste juhataja Marika Mägi arvates võiks ümara põhiplaaniga korrapärast kivilaotist pidada oletamisi tarandkalmega seotud kultusekoha jäänuseks. Gurly Vedru jätkas välitöid Harjumaal Kahala järve ümbruskonna asustusloo selgitamiseks **Pudisoo ja Soorinna** külas (6–7; Kuusalu khk.). Kaevamistega selgitati, et mesoliitilisel Pudisoo asulakohal puudub kultuurkiht ning Soorinna põldudekompleks pole muinasaegne. Läänemaal alustati uurimistöid end. Noarootsi ja Lääne-Nigula kihelkonna rannarootslaste külades, et selgitada selle piirkonna maakasutuse ajalugu, muutusi ühiskonnas ning kultuurikontakte. Uppsala Ülikooli arheoloogiaeriala doktorant Felicia Markus tegi kaevamisi **Einbis, Kudanis, Paslepas ja Sutlepas** (8–11), mida on peetud nii nende asukoha, suuruse kui ka kohanimeetümoloogia põhjal rannarootsi varasemateks küladeks. Esimese aasta uurimistöö keskendus vanemate kiviaedade ehitusviisi ja vanuse kindlakstegemisele: Einbis kaevati nelja ja Sutlepas ühte aeda, mis on fikseeritud 17. ja 19. saj. kaartidel. 1,5 x 3 m suuruste läbilõigetega avatud kiviaedade alt saadi neljal juhul sütt, mille C¹⁴ analüüsid andsid järgmisi vanusemääranguid: Einbi I 953±139 BP; Einbi II 1470±59 BP; Einbi III 248±81 BP; Sutlepa 98±97 BP. Kalibreeritud tulemuste põhjal selgub, et vanimad kiviaiad ehitati Einbi külamaadele 5.–7. sajandil. **Viljandis** (12) rajati kaks suuremat kaevandit suusahüppemäele ja sellest mõnikümmend meetrit kirdesse jäävale künkale. Kui suusahüppemäelt saadud leiud osutavad seal asunud hilis-muinasaegsele hoonestusele ja muistses vabadusvõitluses katkenud elutegevusele, siis naaberkünkale tehtud rajatise iseloom jäi veel ebaselgeks. Viljandi kaevamistest ja võimalikest seletustest materjali interpreteerimisel saab lugeda Heiki Valgu ülevaateartiklist, kus on juttu ka Pilistvere kirikaia toimunud päästekaevamistest. Viljandis jätkusid plaanilised uurimistööd veel ordulinnuses ja keskaegse linnamüüri asukoha ning säilivuse selgitamiseks kümnes väiksemas kaevandis. Nendest ja **Kärkna** (13; Tartu-Maarja khk.) kloostri toimunud ehitusarheoloogilistest kaevamistest saab ülevaate Andres Tvauri artiklist.

Joon. Arheoloogilised välitööd Eestis 1999. aastal.

Fig. Archaeological fieldwork of 1999 in Estonia.

AVARIIKAEVAMISED

Arheoloogilisi avarii- e. päästekaevamisi tehti eesmärgiga vabastada kaitsealune maa-ala uusehitusteks. 1999. aasta kaevamistest (joon. : B) olid mahukamad tööd **Tallinna** (14), **Viljandi** (15) ja **Pärnu** (16) vanalinna kaitsetsoonis, Põlvamaal **Pedäjasaare** (17) asulakohal ning Läänemaal **Kaseküla** (18) fossiilsetel põllujäänustel.

Tallinnas lõpetati kaks aastat väldanud kaevamised **Sauna t. 10** krundil (kaevamiste juhataja Vladimir Sokolovski), kus tuli läbi uurida u. 600 m² suurune ala. Käesolevas kogumikus saab lugeda Krista Sarve artiklit Sauna tänava päästekaevamistelt leitud nahkjalatsitest. Jaak Mälli juhendamisel lõpetati tööd **Suur-Kloostri t. 5** kinnistu selles piirkonnas, kus keskajal paiknesid Püha Miikaeli nunnakloostri majandushooned. Mitmeaastane ehitusarheoloogiline uurimistöö nunnakloostri territooriumil on näidanud, et kloostriiga seotud hoonestus tekkis varasemale asulakihile hiljemalt 13. saj. keskpaigas. 16. sajandile iseloomuliku leiumaterjali puudumine Suur-Kloostri t. kinnistul läheb kokku teadetega nunnakloostri tegevuse lõppemisest enne Liivi sõda. **Suur-Karja t. 8** kinnistul toimunud avariikaevamised tõid päevavalgele hästi säilinud kultuurikihi, mille varasemast, 12.–13. saj. dateeritud ladestusest puhastati välja vitsaedade jäänused ja puitraketega kaev. Kaevust võetud C¹⁴ proov andis puidu kalibreeritud vanuseks aastad 1127–1135 AD ning on sellekohaselt üks vanim puitraketega kaev Tallinnas. Eraldi väärib märkimist kaevamistelt kogutud rikkalik leiumaterjal, mis annab stratigraafiliselt hea ülevaate viimase 7–8 sajandi vältel Tallinnas kasutusel olnud kohalikust ja importkeraamikast. Seoses Roosikrantsi tänavale ehitatud hotellikompleksi laiendamisega alustati avariikaevamisi **Püha Barbara kalmistu** lõunapoolses osas (kaevamiste juhatajad J. Mäll ja Guido Toos), kus puhastati välja mitu katkusurnute ühishauda. Kaevamised sellel kalmistul jätkuvad 2000. aastal. **Viljandis** toimusid suuremad päästekaevamised linnasüdamest lääne poole jääva Riia värava läheduses. Nende kaevamiste tulemustest saab lugeda ekspeditsioonijuhataja Andres Tvauri artiklist. Pärnus juhatas kaevamisi Aldur Vunk komtuurilossi lõunaküljel asunud aias. Leiti 18. saj. algusest pärit hoonejäänused ning kaks panusteta sängitatud lapsematust. 1999. aastal läbikaevatud kultuurikiht ei olnud varasem 15. sajandi teisest poolest, mistõttu küsimus sellest, kus asus varasem komtuuriloss, ootab veel lahendamist. **Pedäjasaare** asulakoha avariikaevamised (kaevamiste juhataja Mare Aun) olid seotud Väraska piirivalvekordoni ehitustöödega. Kaevamistel tõdeti, et saare keskosas on kultuurikiht kuni puutumatu pinnaseni segamini küntud. Siiski leiti

sealt kolm küllaltki hästi säilinud matust, mis võiksid pärineda 18.–19. sajandist. Saare lääne- ja edelaosast puhastati välja mitu veidi maasse süvendatud ja kividega vooderdatud leeaset. Samast võetud söeproovid andsid C^{14} analüüsil vanusemäärangu 1010 ± 100 ja dendrokorrigeeritult 985 ± 120 aastat, mis langeb muinasaja lõpujärku. **Kasekülas** (Hanila khk.) toimusid avariikaevamised seoses kruusakaarjääri laiendamisega maa-alale, kus paiknesid muistsed põllujäänused. Nendest kaevamistest saab lugeda ekspeditsioonijuhataja V. Langi artiklist. **Võhmas** (19; Kadrina khk., V. Lang ja M. Ots) alustati päästekaevamisi Võhma ja Ilumäe külade piirialal põllult kokkukorjatud kivide alla mattunud tarandkalmel. Avati kalme lõhutud osa, millesse jäid kahe tarandi konstruktsioonid. Kalmealusest kihist leiti nöörikeramika-aegse asula kultuurkiht. Kaevamised Võhma kalmel jätkuvad 2000. aastal. Avariikaevamisi Setumaal **Obinita** (20) kääbaskalmistu lõunaservas osaliselt lõhutud ümarkääpal juhatas Mare Aun, kelle artiklist saab täpsemat informatsiooni seal toimunud uurimistööst. Seoses Tallinn-Tartu maantee ehitustöödega toimusid avariikaevamised **Patika** (21; Jüri khk.) väikeselohulise kultusekivi kaitsetsoonis. J. Mälli juhendamisel puhastati kultusekivi juures välja ovaalne kivilade, mille läbikaevamisel saadi märkimisväärses koguses siledapinnalist ja riibitud keramikat. Küsimusele, kas kivilade oli kultusekivi suhtes primaarne või sekundaarne, vastust ei saadud. Avariikaevamistel **Pilistveres** (30; Pilistvere khk.) sõeluti kirikuaia läbi kaablikraavist väljatõstetud pinnas, millest saadud leiud pärinevad peamiselt 17.–18. sajandist.

JÄRELEVALVETÖÖD JA PROOVIKAEVAMISED

1999. aastal toimunud järelevalvetööd (joon. : C) olid enamasti seotud vee-, kanalisatsiooni- ja kommunikatsioonitrasside paigaldamisega kaitsealusele territooriumile. Nende tööde eesmärk oli kultuurikihi olemasolu ja/või säilivuse kontrollimine, profiilide mõõdistamine, ladestunud kihtide fikseerimine ning leiumaterjali süstematiseerimine. Arheoloogiliste proovikaevamistega anti eksperthinnang ehitustööde alustamiseks vajaliku loa saamiseks või uurimisteedadega seotud kaevamiste planeerimiseks arheoloogiliselt huvipakkuvates piirkondades. **Tallinna** (22) varasema ajaloo seisukohalt oli oluline järelevalvetöö, mida tehti seoses kommunikatsioonitrasside uuendamisega all-linna tänavatel ühtekokku 1,3 km pikkusel lõigul. Nende kaevamiste tulemustest, s.h. 12.–13. saj. dateeritud matuste avastamisest Niguliste tänaval, saab lugeda Peeter Talvari ülevaateartiklist. Lai t. 7 kinnistul toimunud proovikaevamistel tegi J. Mäll

kindlaks, et selle kinnistu territooriumil on kultuurkiht säilinud praktiliselt puutumatusena. Katariina käiku paigaldatud vee- ja kanalisatsioonitrassides ei olnud algset pinnastratigraafiat säilinud. Samas saadi uurida Püha Katariina mungakloostri kiriku kellatorni ehitust. Selgus, et kirik ja kellatorn on rajatud ühisele kuivmüüritise vundamendile ühe ja sama ehitusetapina. **Tartus** (23) saadi huvitavat materjali järelevalvetöödelt, mis toimusid Toomemäel keskaegse piiskopilossi ja eeslinnuse piirkonnas. Tähetorni lääneküljel tuli kaevandis nähtavale müürijupp, mis pärineb arvatavalt piiskopilossist. Ülikooli Vana Anatoomikumi esiselt leiti eeslinnuse välismüüri alaosa. Ülevaateartikli nendest ning piki Vallikraavi tänava Emajõe poolset osa toimunud kaevamistest kirjutas käesolevale kogumikule Andres Tvauri. Toomemäe serval, Kuradisilla kõrval, toimusid väiksemad järelevalvetööd seoses uue trepi ehitusega 17. saj. lõpul rajatud muld-kindlustusele (kaevamiste juhataja H. Valk). Selgus, et bastioni muldkeha kokkukujutamiseks toimusid ulatuslikud mullatööd, mille käigus eemaldati Toomelt kultuurkiht. Muinas- ja varakeskaegse kultuurikihi olemasolu muldkeha all Kuradisilla piirkonnas lubab oletada, et ka mujal bastionide all võib olla säilinud varasemat kultuurkihti. **Viljandi** (24) vanalinnas juhatas järelevalvetöid viieteistkümne kanalisatsioonikaevu vahetamisel K. Sarv. Kuna tegemist oli vanal trassil toimunud kaevetöödega, pakkusid arheoloogidele täiendavat informatsiooni vaid kuus kaevu. Neist ühe profiilis paljandus tellistest ja raudkividest konstruktsiooniga kerisahi, mille täpsem dateering jäi lahtiseks. Kaevamistelt kogutud leiumaterjal koosnes peamiselt keraamikakildudest ja ajaliselt pärineb see mitte varasemast ajast kui 13. saj. **Jõhvi** (25; Jõhvi khk.) kiriku kooriruumi alustes keldrites toimunud järelevalvetööd Villu Kadaka juhendamisel näitasid, et kirik on rajatud varasemale kalmistule. Samuti selgus, et Jõhvi kiriku keldriruumid ei ole valminud ühe ehitusjärguna, vaid kujunenud mitme ümber- ja juurdeehituse jooksul. Siiani pole leitud seletust keldrikompleksi funktsioonile, kuna miski ei osuta selle kasutamisele kabelina ega kindlusena. **Pöides** (26) toimunud uurimistööde eesmärk oli lõpule viia mullatööd kiriku põhjaküljel. J. Mälli ja V. Kadaka juhendamisel fikseeriti kraaviprofiilis 34 erinevat ladestust ning kiriku erinevad ehitusfaasid selle rajamisest kuni tänapäevani. Setumaal tegi proovikaevamisi M. Aun **Härmä** (27) II asulakohal ja **Kõõru** (28) linnamäel eesmärgiga leida jälgi I at teise poole asustusest. Härmä asulakohal saadi kultuurikihi alaosast sütt, mille C¹⁴ analüüs andis proovi vanuseks 475±60 aastat ja osutus arvatust märksa hilisemaks. Kõõru linnamäe kirdeotsalt saadud vähene süsi oli liialt napp laboratoorseks analüüsiks. **Kolga** (29; Kuusalu khk.) mõisasüdames tegi prooviauke seal tegutsenud Ojamaa Roma tütarkloostri asukoha määramiseks Urve Russow. Kuna oodatud tulemusi pole veel saadud, tuleb

proovikaevamisi Kolgas jätkata järgmisel aastal. **Haapsalus** (31) toimunud järelvalvetöödel fikseeriti kultuurikihi stratigraafia vanalinna kaitsetsooni kaevatud kommunikatsioonitrassides Kaido Sipelga juhendamisel.

MAASTIKUINSPEKTSIOONID

Muinsuskaitseinspeksiooni, Tartu Ülikooli Arheoloogia Kabineti, Ajaloo Instituudi ja Eesti Ajaloomuuseumi 1999. aastal korraldatud maastikuinspeksioonidel avastati ja esitati kaitse alla võtmiseks 50 asulakohta, 19 kivikalmet, 14 maa-alust kalmistut, 12 keraamika leiukohta, 2 fossiilsete põldude jäänust, 2 raua-sulatuskohta, üks linnus, kääbas, kultusekivi, püünisaukude süsteem, pelgupaik, vana kirikuase, ohvriallikas, sadamakoht, ja sootee. Loendi ja levikukaardi avastatud muististe kohta (vt. lk. 123) koostasid Marge Konsa, Heiki Valk, Andres Vindi, Mati Mandel ja Ülle Tamla. Lisaks sellele toimus mitmeid arheoloogide väljasõite muinas- ja keskaegsete juhuleidude leiuolude ja dateeringute täpsustamiseks. Eraldi väärrib märkimist arheoloogide ja numismaatikute väljasõit Saaremaale Tõrise külla (Kaarma khk.), kus sügisel leiti müntidest ja ehetest koosnev suurem aardeleid. Saaremaa Muuseumisse jõudis sellest 2845 vermingut, üks rinnaleht, kaelavõru otsaplaat ja paar spiraali. Numismaatik Mauri Kiudsoo määrangu järgi on Tõrise aardes sisalduv noorim münt 1621. a. Riias münditud killing ning vanem verming Riia peapiiskopkonna killing 1479. või 1484. aastast. 1999. aasta tähelepanuväärsematest inspeksioonileidudest võib lugeda kolmest artiklist: Marika Mägi kirjutas Saaremaa Viltina (Põide khk.) sadamakoha ja viikingiaegse esemetekogu, arvatava kenotaafi avastamisest; Arne Kivistik ja Ülle Tamla uutest muististest, s.h. rikkaliku leiumaterjaliga hilis-viikingiaegsest matusekohast Harmis (Kose khk.) ning Jüri Peets unikaalsest tekstiilileiust Tallinnas Pühavaimu kirikuuksel. Ühtekokku sisaldab käesolev kogumik 13 ülevaateartiklit, millest 12 kajastavad 1999.a. välitöid ja üks (autor Rünno Vissak) Tartu Toomemäe kagujalamil 1994–1998 toimunud mahukate avariikaevamiste kokkuvõtet.

Tänuavaldus

Kogumiku koostaja tänab kõiki kaastööd teinud kolleege, samuti tõlki Liis Soont ja Triinu Mets-Sõmermaad, kunstnikke Kersti Siitanit ja Jaana Ratast ning inglise keele korrektoreid Are Tsirki ja Jonathan Kalmaniti, kes aitasid kaasa käesoleva väljaande valmimisele.

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL FIELDWORK OF 1999

Ülle TAMLA

*Institute of History, Rüütli 6, 10130 Tallinn, Estonia
ulle.tamla@email.ee*

In 1999, the Board of Antiquities and the Tallinn Council for Heritage Protection gave 64 permits for research excavations (Fig. : A), rescue excavations (Fig. : B), monitoring projects (Fig. : C) and underwater wreck mapping. In the course of archaeological survey trips in different parts of Estonia 109 new sites were discovered and reports of discovery were verified.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH EXCAVATIONS

Archaeological research excavations were carried out on sixteen sites. In **Ruhnu** (Fig.: No. 1) two excavations were made at Stone Age settlement sites, and trial pits were dug to investigate the traces of early settlement on the island. In this volume, the director of the excavations Aivar Kriiska, and the assistant Ulla Saluäär summarize the results of the investigations in Ruhnu and the hypothesis about the origin of the earliest settlers of the island. In **Uusküla**, Western Virumaa (2; Kadrina parish) the excavations and the reconstruction of the two-*tarand* grave, erected in the Late Pre-Roman Iron Age, were completed. The review of the archaeological fieldwork of three years, together with the analysis of the finds and the anthropological material, appears in the article by the head of the project Valter Lang and the anthropologist Jonathan Kalman. In **Palmse** (3; Kadrina parish, V. Lang) the excavation of the stone grave, with a circular construction in the middle, was completed. As evidence for a cleaning rite for the ground beneath the grave, small pieces of charcoal and burnt animal bones were found. A child of 5–7 years was buried in the grave. On the basis of pottery finds the grave was dated to the Pre-Roman Iron Age. In **Kata Heinassoo** (4; Kose parish) the remains of an ancient trackway, discovered in 1999, were investigated. The review by Ain Lavi, the director of the excavations, provides information about the construction of the oldest known trackway in Estonia, dated by the C¹⁴ method to the Roman Iron Age. On Saaremaa, the work was resumed on the *tarand*-grave of **Tõnija** (5; Valjala parish). This year the presumably earlier, eastern part of the grave was investigated. This part had been damaged by several later interments. A trial pit was dug between the *tarand*-grave and the Tõnija-Roosa road, where a stone structures came to light. The director of the excavations, Marika Mägi, presumes that

this orderly round stone pavement might be the remains of a cult site connected with the *tarand*-grave. Gurly Vedru resumed the fieldwork aimed at investigating the settlement history in the vicinity of Lake Kahala, Harjumaa, in the villages of **Pudisoo** and **Soorinna** (6–7; Kuusalu parish). The excavations established that the Mesolithic settlement site of Pudisoo has disturbed cultural layer, and the field complex of Soorinna is not prehistoric. In West Estonia, investigations began in the Estonian Swedish villages in the Noarootsi and Lääne-Nigula parishes, to study the history of land use in this region, as well as the social changes and cultural contacts. The archaeologist from the Uppsala University, Felicia Markus excavated in the villages of **Einbi**, **Kudani**, **Paslepa** and **Sutlepa** (8–11), which have been considered the oldest Swedish villages in Estonia on the basis of their location, size and place name etymology. The investigations of the first year concentrated on the problems of the age and construction of the oldest stone fences. Four fences were excavated in Einbi and one in Sutlepa, all marked on the maps of the 17th and the 19th centuries. The cross-sections of the excavated fences measured 1.5 x 3 m. In four cases charcoal was found under the fences with the following results for the C¹⁴ analyses: Einbi I 953±139 BP; Einbi II 1470±59 BP; Einbi III 248±81 BP; Sutlepa 98±97 BP. The calibrated results indicate that the oldest fences investigated hitherto were erected in Einbi village in the 5th–7th centuries. In **Viljandi** (12) two bigger excavations were made at the ski jump hill and on the hill some twenty or thirty metres to the NE of it. While the finds from the ski jumping hill indicate the late prehistoric buildings and habitation discontinued in the period of the ancient fight for independence, the purpose of the construction on the neighbouring hill remained unclear. The course of the excavations and the possible interpretations of the material are discussed in the review by the director of the excavations Heiki Valk. In Viljandi the planned research was resumed also at the Castle of the Livonian Order, and also on the medieval town wall to determine its location and state of preservation. These as well as the construction-archaeological excavations in the **Kärkna** monastery (13; Tartu-Maarja parish) are discussed in the article by Andres Tvauri.

RESCUE EXCAVATIONS

Archaeological rescue excavations (Fig.: B) were carried out with the aim to release the protected areas for construction activities. In 1999 extensive rescue excavations took place in the protected zones of the old parts of **Tallinn** (14), **Viljandi** (15) and **Pärnu** (16), as well as the settlement site of **Pedäjäsaare**,

Põlvamaa (17) and the fossil fields of **Kaseküla**, Läänemaa (18). In **Tallinn** the excavations at the site **Sauna Street 10** (the director of the excavations Vladimir Sokolovski) were completed. The work had lasted there for two seasons, the investigated area covering 600 sq. m. Since all the material from the excavations at Sauna Street is not yet ready for a report, this collection contains only the article by Krista Sarv about leather footwear found there. Jaak Mäll directed the rescue excavations in the southern part of **St. Barbara's cemetery**, and at the site **Suur-Kloostri Street 5**, where St. Michael's nunnery stood in the Middle Ages. Here the oldest deposits dated from the mid-13th and the 14th centuries, and are connected with the outbuildings of the nunnery. The two thimbles of the 14th-15th centuries may possibly come from a workshop in the neighbourhood of the investigated area. The absence of the finds typical of the 16th century is consistent with the termination of the activities of the nunnery before the Livonian War. In **Viljandi**, extensive rescue excavations took place near the Riia Gate, west of the town centre. The results of these excavations appear in the article by the head of the expedition, A. Tvauri. In **Pärnu**, Aldur Vunk conducted the excavations in the garden on the South side of the Commander's Castle. The remains of a building dating from the early 18th century, and two children's burials without grave goods were discovered. The cultural layer excavated in 1999 was not earlier than the 2nd half of the 15th century. The rescue excavations of the settlement site of **Pedäjäsaare** (the director of the excavations M. Aun) were connected with the construction of the frontier guard station of Värskä. The excavations established that in the central part of the island the cultural layer was disturbed by ploughing down to the original soil. Still, three well preserved burials were discovered there, probably dating from the 18th-19th centuries. In the western and southwestern part of the island, several hearths were discovered, made of stones and slightly sunk into the ground. The charcoal samples gathered there gave the C¹⁴ dating 1010±100, with dendro-correction 985±120 years, i.e. the final phase of the pre-historic period. Among the finds, numerous fragments of wheel pottery and many netsinkers of clay and limestone should be mentioned. In **Kaseküla** (Hanila parish) rescue excavations were carried out in connection with the need to extend the gravel quarry to the area with remains of protected fossil fields. The results of these excavations are presented in the article written by the head of the expedition V. Lang. In **Võhma** (19; Kadrina parish, V. Lang and M. Ots) rescue excavations were started on a *tarand*-grave, between Võhma and Ilumäe villages, that was covered with stones in the course of field clearance. The disturbed part of the grave, with the constructions of two *tarands*, was disclosed. Under the grave a cultural layer of a settlement site of the period of corded ware was discovered.

The excavations of the Võhma grave will be resumed in 2000. The rescue excavations of a partly destroyed round barrow in the southern part of the **Obinitsa** barrow cemetery, Setumaa (20), were conducted by Mare Aun, whose article contains more detailed information about the investigations. In connection with the construction of Tallinn-Tartu highway, rescue excavations took place in the protection zone of the cup-marked stone of **Patika** (21; Jüri parish). Under the supervision of Jaak Mäll, an oval-shaped stone pavement was disclosed near the cult stone, the excavation of which brought to light a remarkable amount of smoothed and striated pottery. The question whether the pavement was primary or secondary in regard to the stone pavement remained unanswered.

TRIAL EXCAVATIONS AND MONITORING PROJECTS

The trial excavations and monitoring projects of 1999 (Fig. : C) were mostly connected with laying of sewerage and communication lines in protected zones. The aim of the investigations was to determine the presence and/or degree of preservation of the cultural layer, survey the profiles, establish the location of the deposits and systematise the finds. With trial excavations, expert opinion was obtained for the permission to start the construction, or for planning research excavations in archaeologically significant areas. For the research of the early history of **Tallinn** (22), the monitoring projects in connection with the reconstruction of communication lines in the Downtown streets, with a total length of 1.3 km, were essential. The results of these excavations, including the discovery of the 12th-13th century burials in Niguliste Street, are presented in the review by Peeter Talvar. During the trial excavations at the site Lai Street 7, J. Mäll established that on this site the cultural layer is preserved practically undamaged. In the water and sewage tracks in **Katariina käik** (St. Catherine's Way) the original soil stratigraphy was not preserved. At the same site the construction of the belfry of the church of St. Catherine's monastery was investigated (the director of the excavations J. Mäll). It appeared that the church and the belfry were erected on the common foundation of a mortarless wall during the same construction phase. In **Tartu** (23), interesting material was obtained during the supervision projects in the territory of the medieval bishop's castle and the bailey. On the western side of the observatory, a section of a wall probably belonging to the bishop's castle came to light in the excavation. In front of the Old Anatomical Theatre the lower part of the outer wall of the bailey was discovered. The review of these, and the excavations on the river side of Vallikraavi Street is written by Andres Tvauri. At

the side of Toomemägi, near the Kuradisild (Devil's Bridge), small-scale monitoring project took place in connection with the construction of a new staircase to the bastion built at the end of the 17th century (the director of the excavations H. Valk). It appeared that extensive earthwork had been carried out to build the bastion, in the course of which the cultural layer was removed from Toomemägi. The occurrence of the cultural layer of the prehistoric period and Early Middle Ages under the body of the bastion near Kuradisild suggests that the earlier cultural layer may also be preserved elsewhere under the bastions. In the old part of **Viljandi** (24) the supervision of the reconstruction of the sewerage tracks was carried out by K. Sarv. Since the investigations were carried out on already existing tracks, only six pits yielded additional information. In the profile of one of them, a *keris*-stove of bricks and granite stone came to light. The finds consisted mostly of pottery fragments dating from the 13th century and later. The monitoring project in the cellars under the choir of the **Jõhvi** church, carried out by Villu Kadakas, established that the church was built on a former cemetery. It appeared also that the cellars of the church were not built during the same construction phase, but constructed in the course of several reconstruction and extensions. The purpose of this cellar complex is not clear yet, since nothing indicates their use as a chapel or a stronghold. In **Pöide** (26) the aim of the work was to complete the earthwork on the northern side of the church. Under the supervision of J. Mäll and V. Kadakas 34 different deposits and the construction phases of the church, from the erection to the present day, were mapped in profile. In Setumaa, M. Aun carried out trial excavations on the settlement site of **Härma II** (27) and the **Kõõru** hill-fort (28), with the aim of discovering the traces of settlement of the 2nd half of the I millennium. At the Härma settlement site, analysis of the charcoal gathered from the lower part of the cultural layer gave the result 475±60 years for the age which was considerably later than presumed. The charcoal finds from the NE end of the Kõõru hill-fort were not sufficient for analyses. In **Kolga** (29; Kuusalu parish), Urve Russow made numerous trial pits to determine the location of the filial monastery of Roma, Gotland. Since the expected results were not achieved, the trial excavations will be resumed next year. In **Haapsalu** (31), a cultural layer was evaluated by Kaido Sipelgas in the sewerage tracks in the old town. The Medieval cultural layer was observable only under the joints of the pipelines.

ARCHAEOLOGICAL SURVEYS

During the archaeological survey trips organised by the Board of Antiquities, the Chair of Archaeology of the Tartu University, the Institute of History and the Estonian History Museum 50 settlement sites, 19 stone graves, 14 flat graves, 12 sites with pottery, a hillfort, a barrow, a cult stone, 2 remains of fossil fields, harbour site, 2 iron-smelting sites, an old church site, a trackway, a sacrificial spring, a system of trap pits and a refuge were discovered. The list and the map of the discovered sites (see p. 123) are compiled by Marge Konsa, Heiki Valk, Andres Vindi, Mati Mandel and Ülle Tamla. In addition, sites of discovery of surface finds were verified and mapped. Special mention should be made about the trip of archaeologists and numismatists to the village Tõrise (Põide parish), where a large hoard of coins and ornaments was discovered in autumn. 2845 coins – mostly from Riga – one sheet pendant, a fragment of a neck-ring and a couple of bronze spirals from the hoard were acquired by the Saaremaa Museum. The earliest coin of the hoard dates from 1479 or 1484 and the latest from 1621. The most remarkable discoveries from the survey trips are presented in the articles by Marika Mägi (about the discovery of the harbour site and the weapons find of Viltina, Kaarma parish), Arne Kivistik and Ülle Tamla (about the Late Viking Age burial found from Harmi, Kose parish) and Jüri Peets (about the unique textile find from the door of the Pühavaimu Church in Tallinn).

The present issue includes 13 reviews of the results of the archaeological fieldwork of 1999 and one article (by Rünno Vissak) about results of extensive rescue excavations at the SE foot of Toomemägi in Tartu in 1997–1998.